

κυβέρνησιν, ὅπως πραγματοποιήσῃ τὰς θεωρίας ταύτας καὶ εἰσαγάγῃ ἐν Γαλλίᾳ νέον χρυσοῦν οἰκονομικὸν αἰῶνα. Ἡ πολιτεία ὤφειλε, κατὰ τὸν μεταρρυθμιστὴν ὑπουργόν, νὰ πραγματοποιήσῃ μέγα δάνειον, δι' οὗ νὰ ιδρύσῃ ἐργοστάσια, περιλαμβάνοντα ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας. Μόνη ὑπεχρεοῦτο νὰ διανέμῃ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ἐργασίαν, ἔχουσα πρὸς τοῦτο ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Καὶ οὕτως ἀντὶ τοῦ ἐλευθέρου διαγωνισμοῦ ὤφειλε νὰ ἀποκαταστή τὸ μονοπώλιον τῆς πολιτείας. Ἡ ἀπόπειρα ἐγένετο. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε τὴν σύστασιν ἐν Παρισίοις δημοσίων ἐργοστασίων, αὐτὴ ἀναλαμβάνουσα τὴν διεύθυνσιν· ἀλλ' ἡ πλάνη ταχέως κατεδείχθη. Οἱ ἐργάται, ἀντὶ τῆς ὑποσχομένης καθολικῆς πανακείας διὰ πάσας τὰς ἀνάγκας, εἶδον τὴν ἔλλειψιν ἐργασίας καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν στέρησιν. Ἐργατικὴ στάσις, ἐκραγεῖσα ἐν Παρισίοις, ἐπήνεγκε κοινωνικὸν κλόνον, τὸ δὲ ἔθνος δὲν ἀπηλλάγη τῆς ἀπειλῆς ἐπ' ἄλλω τέλει ἢ ὅπως πέσῃ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοκρατορίας, ἣτις ἐπὶ εἰκοσαετίαν διεύθυνασα τὰς τύχας τῆς Γαλλίας, ὠδήγησεν αὐτὴν — ἐκεῖ ὅπου τὴν ὠδήγησεν! . . .

Γ'.

Ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου, τὰ ἐπακολουθήσαντα δεινὰ τῶν μακρῶν πολέμων, οἵτινες κατηρήμωσαν τὴν Γερμανίαν, εἶχον ἐπενέγκῃ μακρὰν πνευματικὴν γαλήνην, συνεχισθεῖσαν μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οὐδεμία ἐτάραττεν ἀνησυχία τὴν ἡρεμίαν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος· αἱ δὲ σχολαστικαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συζητήσεις τῆς πανεπιστημιακῆς καθέδρας ἠκιστα ἦσαν πρόσφοροι πρὸς ἀνακίνησιν ζητημάτων καθολικῆς σημασίας, δυναμένων ν' ἀναρ-

ριπίσωσιν ἔθνικὰ αἰσθήματα καὶ ιδεώδη. Μυστικὸς ρεμβασμὸς, θεωρητικὴ ἔκστασις, ὑπομιμνήσκουσα τὰς μεταφυσικὰς ἀποπλανήσεις τοῦ ἰνδικοῦ πνεύματος, τοιαύτη ἦτο ἡ διανοητικὴ ἐργασία τῆς Γερμανίας. Ὁ λαὸς ἀνεπαύετο ἀμέριμος ὑπὸ τὴν σκιάν προστατευτικῆς κυβερνήσεως, ἠκιστα διαφερόμενος περὶ κοινωνικὰ ἢ πολιτικὰ ζητήματα, ζῶν, ἐργαζόμενος καὶ δίκαιτῶμενος, ἐγειρόμενος τὴν πρωίαν καὶ κατακλινόμενος τὴν ἑσπέραν, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν σεβαστῶν προγόνων, κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ἀστυνομικῆς αὐτοῦ κυβερνήσεως. Ἀληθῶς ἀποστάτις διάνοια ἀπετόλμα ἐνίοτε νὰ ταραξῆ τὴν σεβασμίαν ταύτην γαλήνην τῆς γερμανικῆς νωχελείας, ἀναλύουσα μεταφυσικά τινὰ ζητήματα ἀπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἑδρας μικροσκοπικῆς κωμπούλεως· ἀλλ' οἱ φιλοσοφικοὶ οὔτοι ρεμβασμοί, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν ἐπαναστατικοὶ κατὰ τοῦ καθεστώτος, οὐδενὸς ἄλλου ἢ τοῦ ἀποστάτου μόνον καθηγητοῦ ἐτάραττον τὴν γαλήνην, ἀπασχολοῦντες μακρὰς φιλοσοφικῶν ἀγρυπνιῶν νύκτας· καὶ διελύοντο τὰ ὄνειρα τῆς μεταφυσικῆς αὐτοῦ συλλήψεως, ὡς τὰ νέφη πρὸ τοῦ ἡλίου τῆς πραγματικότητος· ἡ γερμανικὴ κοινωνία μετὰ μείζονος ἡδονῆς συνεζήτει καὶ διεφέρετο περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ζύθου ἢ περὶ τῆς οὐσίας οἰουδήποτε προφερομένου αὐτῇ δυσχωνεύτου προβλήματος.

Ἀλλὰ βαθμηδὸν ἡ γαλήνη αὕτη ἤρξατο ταρασσομένη· ἡ ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος αὐξανόμενη πνευματικὴ ζύμωσις ἐν Γαλλίᾳ, μετεδόθη καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Ρήνου· νέα ιδεώδη ἄρχονται ἀσχολοῦντα τὴν ἐνέργειαν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος· ἡ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία ἐπανίστανται κατὰ τῆς παραδόσεως, ὑπὸ τὴν θανατηφόρον τῆς ὁποίας σκιάν ἀνεπαύετο ἐξηντλημένη ἡ γερμανικὴ διάνοια. Ἐν τῇ ποιήσει ἢ ἐπανάστασις ἐκδηλοῦται διὰ τῆς σχολῆς τῆς περι-

δου τῆς θυέλλης καὶ πάλης (Sturm und Drangperiod), καταφαίνεται πληρεστέρα διὰ τοῦ Lessing, προκηρύττοντος τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως ἐν τῷ *Νάθαν* καὶ τοῖς Ἐκατὸν παραγγέλμασι πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀποθεοῦντος τὰ καθήκοντα τῆς ἀστικῆς ἀρετῆς ἐναντι τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἐκνευρισμένου τιμαριωτισμοῦ ἐν τῇ Αἰμυλία Γαλόττῃ καὶ τέλος εὑρίσκει τὸν εὐγενέστατον τύπον, τὴν ὑψίστην ἔκφρασιν ἐν τῇ ξυνωρίδι τῶν ἐπιφανεστάτων ἀντιπροσώπων τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος τῆς Γερμανίας, τῷ Σχιλλέρῳ καὶ τῷ Γκαίτῃ. Οἱ λησται, ὁ Γουλιέλμος Τέλλος καὶ τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο πρόσωπον τοῦ δὸν Πόζα ἐν τῷ δράματι τοῦ δὸν Καρόλου εἶνε εὐγλωττοι ὕμνοι τῆς ἐπαναστάσεως, ἧτις περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκρήγνυται ἐν Γαλλίᾳ, ἐνῶ ἐν τῷ Φαύστῳ προσωποποιεῖται ἡ τελεία ἀπολύτρωσις τοῦ πνεύματος, διασπῶντος τὰ δεσμὰ τῆς παραδόσεως καὶ ἐπιθέτοντος τὸν ἐπιτύμβιον λίθον τοῦ σκεπτισμοῦ ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ παρελθόντος.

Τολμηροτέρα καὶ καθολικωτέρα διατρανοῦται ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ· ὁ Ἐμμανουὴλ Κάντιος ἀπὸ τῆς ὑπερβορείου Καινιξβέργης δημοσιεύει τὴν *Κριτικὴν* τοῦ καθαροῦ λόγου· εἶνε ὁ προφήτης τῆς φιλοσοφικῆς ἐπαναστάσεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου ἦτο μύδρος διάπυρος, κατενεχθεὶς κατὰ τοῦ κλονουμένου φιλοσοφικοῦ οἰκοδομήματος, ὅστις ἐν τῷ ἅμα ἐκραγεῖς, ἀπεκάλυψεν, οἶονεὶ διὰ μαγικῆς μαγγανείας, νέον φιλοσοφικὸν κόσμον. Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ βιβλίου τούτου χρονολογεῖται νέα ἀφετηρία ἐν τῇ ἱστορικῇ τοῦ πνεύματος σταδιοδρομίᾳ, πράγματι ἐγκαινίζουσα τὴν αὐθεντίαν τοῦ λόγου, ὡς ὑπερτάτου κριτηρίου. Μετὰ τὸν Κάντιον παρίσταται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Φίχτης, τὴν αὐτὴν ἀκολουθῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προ-

ρείαν· ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καταβιάζει τὸν φιλόσοφον ἀπὸ τῶν νεφῶν τοῦ ἀπολύτου ἰδανισμοῦ εἰς τὴν χώραν τῆς πραγματικότητος. Μετὰ διαπύρου εὐγλωττίας, συγγενευούσης τῇ τοῦ Ρουσσώ, πρῶτος ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ κηρύσσεται ὑπὲρ τῆς νέας μεταβολῆς, ἀπαιτῶν ἐλευθερίαν συνειδήσεως καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν παρὰ τῶν ἡγεμόνων, ἀπολογούμενος δὲ πρὸ τοῦ γερμανικοῦ δημοσίου ὑπὲρ τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως· βραδύτερον, ὅτε ὁ ξένος κατακτητὴς κατέστησε τὴν Γερμανίαν θέατρον τῆς ἐνόχου αὐτοῦ φιλοδοξίας, οἱ φλογεροὶ τοῦ Φίχτου Λόγοι εἰς τὸ γερμανικὸν ἔθνος ἦσαν οἱ ἀφυπνίσαντες αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ληθάργου καὶ ἐξαναγκάσαντες εἰς τὴν ἔνοπλον ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων του κατὰ τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας ἐν ἔτει 1813 καὶ 1814. Μετὰ τὸν Φίχτην ἐπεφάνη ὁ Σχελίγγιος, νέας τρίβους διαγράφων, καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Ἐγγελοσ, τὸ εὐρύτατον φιλοσοφικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς πνεῦμα, ἀποπειραθεὶς νὰ ἐπιλύσῃ τὰ τελευταῖα προβλήματα ἐν τῇ θρησκείᾳ, τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ, τῇ ἱστορίᾳ. Σπανίως φιλόσοφος ἔσχε τοσαύτην ἐπὶ τοῦ συγχρόνου πνεύματος ἐπίδρασιν, οἷαν ὁ ἀνὴρ οὗτος. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ παρήγαγε νέας ἐπιστήμας καὶ διεμόρφωσεν ἑτέρας· ἦτο ἡ τελευταία ἔκφρασις τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἄλλ' ὅσον ἡ πτῆσις τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ τοῦ Καντίου μέχρι τοῦ Ἐγγέλου, ὑπῆρξεν ὑψιπετεστέρα, αἰθεριωτέρα, ἐπὶ τοσοῦτον ἢ μετὰ ταῦτα κατάπτωσις ὑπῆρξε ταπεινοτέρα, παριστᾶσα καταπληκτικὴν ἀναλογίαν πρὸς τὴν πτώσιν τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὑπομιμνήσκουσα τὴν μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλην περίοδον τῶν Στωϊκῶν, τῶν Σκεπτικῶν καὶ τῶν Ἐπικουρείων. Μετὰ τὸν εὐγενῆ ἰδανισμόν τοῦ Φίχτου καὶ τοῦ

Ἐγγέλου, τὸ γερμανικὸν πνεῦμα παρεξέτραπη ἀπὸ τόλμης εἰς τόλμην, ἀπὸ πλάνης εἰς πλάνην, ὅπως βυθισθῆ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἰλὺν τοῦ ἀπολύτου ὕλισμοῦ. Εἰς οὐδένα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶχεν ἀποκαλύψῃ θνήσκων ὁ μέγας τοῦ Βερολίνου φιλόσοφος τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ τὸ μυστήριον πλήρες. Οὕτως ἡ σχολὴ διεσπάσθη· ἐπῆλθεν ἡ διαίρεσις εἰς κέντρον, δεξιὰν πτέρυγα καὶ ἀριστεράν· τὰ τολμηρότατα, τὰ ἀνησυχότατα πνεύματα, οἱ ριζοσπαστικοί, ἀπομακρύνονται ὁσημέραι ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ αἰρεσιάρχου διαχαραχθείσης τρίβου, τρέπονται νέας ὁδοὺς καὶ αὐτοσχεδιάζουσι νέα συστήματα· ὁ Δαυὶδ Στράους καὶ ὁ Βρῦνο Μπάουερ δι' αὐστηρᾶς καὶ ἀμειλίχτου κριτικῆς ἐπιτίθενται κατὰ τῶν βάσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀμφισβητοῦντες τὴν θεότητα αὐτοῦ· ὁ Λουδοβίκος Φάγερμπαχ, ἀποκηρύττων τὸν Χριστιανισμόν, ὑποκαθίστησιν εἰς αὐτὸν νέαν θρησκείαν, ἀνακηρύττων ὡς θρησκευτικὸν αὐτῆς Πιστεύω τὸ *homo homini Deus*· ὁ Ἄρνόλδος Ρυγε, διὰ τῶν χρονικῶν τῆς *Χάλλης* καὶ τῆς *Γερμανίας*, σαλεύων τὰς βάσεις τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος, προπαρασκευάζει νέαν ἐπανάστασιν καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Μὰξ Στίρνερ, ἐν ᾧ ἐκπροσωπεῖται ἡ τελευταῖα ἔκφρασις, τὸ μὴ περαιτέρω τῶν ροπῶν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ Ἐγγέλου, ἐν συγγράμματι τελείας σοφιστικῆς παραδοξολογίας, κάλλιον εἰπεῖν μανίας, ἀρνεῖται πᾶσαν ἀρχὴν θρησκείας, ιδιοκτησίας, κοινωνίας. Οὐδὲν ὑφίσταται ἔξω τοῦ ὑποκειμένου· θεότης, ἀνθρώπινον γένος, πατρὶς, καθολικαὶ ἰδέαι, ἀπόλυτος ἀρχή, δίκαιον, ἐλευθερία, ἠθικότης, ἔρως, ἀδελφότης, κοινότης συμφερόντων, οὐδὲν ἔχεται ἀληθείας καὶ πραγματικότητος, ἐκτὸς τοῦ ἀτόμου, μόνου ἀπολειπομένου, ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς καταστροφῆς, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτω δὲ καθισταμένου ἐλευθέρου.

Πῶς ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἀπολύτου ἰδανισμοῦ ἡ Γερμανία ἐξέπεσεν εἰς τὴν τοιαύτην ἄρνησιν, ὅπως βραδύτερον αὐτοκτονήσῃ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ἀπαισιοδοξίᾳ, ἐν τῇ ἰνδικῇ ταύτῃ πνευματικῇ συλλήψει τοῦ Σχιοπενχάουερ καὶ τοῦ Χάρτμανν; Μὴ αἰτιαθῶμεν καθ' ὁλοκληρίαν τὴν φιλοσοφίαν διὰ τὰς ἀποπλανήσεις τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος. Ὑπόλογος εἶνε ἡ πολιτικὴ κατάστασις, εἰς ἣν τοῦτο περιέστη μετὰ τὸν ἐν Βιέννῃ θρίαμβον τῆς ἱεραῆς Συμμαχίας. Ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ἐλευθερία εὐρέθη ἀντιφάσκουσα πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν δουλείαν. Ἐὰν σήμερον ὀφείλωμεν νὰ καταλογίσωμεν τὸν θρίαμβον καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Μηδενισμοῦ ἐν Ρωσίᾳ εἰς τὴν ὑπερφίαλον συμπεριφορὰν τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως, οὔσης καθαρᾶς ἀρνήσεως πάσης πολιτικῆς τάξεως, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ὀφείλομεν νὰ ἐπιρρίψωμεν τὴν εὐθύνην τοῦ φιλοσοφικοῦ τούτου ὕλισμοῦ καὶ σκεπτισμοῦ εἰς τὴν ἀντίδρασιν κατὰ πάσης ἐλευθερίας, τὴν θριαμβεύσασαν ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων μετὰ τὸ 1815.

Μάτην ἐν ἔτει 1789 ἐκηρύχθη ὁ λόγος τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τῆς Γαλλίας εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν· ὁ γερμανικὸς λαὸς ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐν Εὐρώπῃ ἐρρόφησε μέχρι τρυγὸς τὸ νέκταρ τῶν ἐπαγγελιῶν νέας ζωῆς, ὃ περ προσήνεγκεν αὐτῷ ἡ ἐπαγωγὸς χεὶρ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐν δὲ τῇ γοητευτικῇ ταύτῃ μέθῃ εἶχεν αἰσθανθῆ καὶ ὄνειροπολήσῃ κατὰ πρώτην φορὰν τὰ θέληγητρα καὶ τὰς ἡδονάς, ἃς προσφέρει εἰς λαόν τινα ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία· ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πλατωνικοῦ τούτου ἐνθουσιασμοῦ εἶχε πολεμήσῃ κατὰ τῆς ξένης κατακτήσεως ὑπὲρ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων αὐτοῦ, φανταζόμενος, ὅτι πολεμεῖ ὑπὲρ τῆς γερμανικῆς ἐλευθερίας. Ἡ μετὰ τὸ 1815 ἐπελθοῦσα ἀντίδρασις κατέδειξεν ἐναργῶς τὴν πλάνην καὶ διέψευσε τὰς ἐλπίδας αὐ-

τοῦ καὶ τὰ ὄνειρα περὶ τοῦ μέλλοντος. Ὅσῳ μᾶλλον ἠσθάνετο τὴν ὀδύνην τῆς ἀπωλείας, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ ἀπελπισμὸς καθίστατο θλιβερώτερος, ἀπαισιώτερος· ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία εἶνε τὸ ἐξοχώτατον σχολεῖον καὶ παιδευτήριον τῆς ἠθικῆς διαμορφώσεως τῆς κοινωνίας· κρατύνει τὸ πνεῦμα καὶ ἐξευγενίζει τὴν καρδίαν· παράδειγμα ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ ἀμερικανικὸς λαός, ὁ νηφάλιος αὐτῶν κοινωνικὸς βίος, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν βίον λαῶν τινῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθεν ἡ πτώσις, ὁ ἀπελπισμὸς, σχεδὸν εἶπεῖν ἡ ἀπόπειρα αὐτοκτονίας τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, ἐξ ἀπογνώσεως ριφθέντος εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ σκεπτισμοῦ, τῆς ἀπαισιοδοξίας, τοῦ κοινωνισμοῦ ἐπὶ τέλους.

Αἱ προηγουμένως ἐκτεθεῖσαι γαλλικαὶ κοινωνιστικαὶ ἰδέαι τοῦ Σαιν Σίμωνος, τοῦ Φουριέρου, τοῦ Λουδοβίκου Μπλάν καὶ τῶν ὁμοίων, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τῆς ἐπιφυλλίδος καὶ τῆς μυθιστορίας, ἀκαθάρτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προϊόντων πάσης ἐποχῆς, διεδίδοντο οὐ μόνον παρὰ τῷ γαλλικῷ λαῷ, ἀλλὰ διὰ μεταφράσεων καὶ παρὰ τοῖς ξένοις ἔθνεσι, πρῶτα δὲ πάντων παρὰ τῷ γερμανικῷ. Ἀνήσυχα καὶ ἀνεξάρτητα πνεύματα ἐν Γερμανίᾳ, ἀποκλίνοντα εἰς τὴν δημοκρατίαν, συνετέλεσαν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐν Γερμανίᾳ τῶν ροπεῶν τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, ὅταν δ' αὐταὶ ἀπέληξαν εἰς τὴν τοῦ 1848 ἐπανάστασιν, ἡ Γερμανία ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῆς Εὐρώπης ἔθνος ἠσθάνθη τὴν ἐκ τῶν ἰδεῶν τούτων συγκίνησιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν.

Αἱ κοινωνιστικαὶ θεωρίαι ἐν Γερμανίᾳ ὑπῆρξαν ἀπλῆ ἀντιγραφὴ τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν θεωριῶν, τελειότερον συστηματοποιηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, ἰδίᾳ δ' ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῆς τοῦ Ἐγγέλου

σχολῆς, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον ὁ Ἀρνόλδος Ruge, ὁ Κάρολος Marx καὶ ὁ Φερδινάνδος Lassalle.

Πρῶτος ἐν Γερμανίᾳ ὑποστάς τὴν ἐπίδρασιν τῶν κοινωνιστικῶν θεωριῶν ὑπῆρξεν ὁ φιλόσοφος Ἐμμανουὴλ Φίχτης, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος, βραδύτερον δέ, ἐν ἔτει 1840, ὁ ράπτης Weitling, οὐδὲν πλέον πράξας ἢ ἀναλύσας τὸν Ὀργανισμὸν τῆς ἐργασίας, τὸ κοινωνιστικὸν τοῦ Λουδοβίκου Μπλάν πρόγραμμα. Μετ' αὐτὸν ἕτερος ἀνὴρ μεγάλης πολυμαθείας καὶ εὐγενῶν φιλανθρωπικῶν ἀρχῶν, ὁ ψευδώνυμος Karl Marlo, ἀνέπτυξεν ἐπιστημονικώτερον τὰς θεωρίας ταύτας. Ἄλλ' ἀμφοτέροι οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος. Ἀληθεῖς τοῦ κοινωνισμοῦ ἀπόστολοι ἐν Γερμανίᾳ ὑπῆρξαν οἱ Ἰουδαῖοι Κάρολος Marx καὶ Φερδινάνδος Lassalle, οἱ καταβιβάσαντες αὐτὸν ἀπὸ τῆς σφαίρας τῆς θεωρίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος διὰ σπανίας εὐφυίας καὶ διαλεκτικῆς δεινότητος διωργάνωσε τὴν τοσοῦτον ἐπίφοβον καταστάσαν σήμερον ἐν τῇ νέᾳ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ πολιτικὴν μερίδα τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας.

Δ'.

Κάρολος Μάρξ ὑπῆρξεν ὁ ἐπιστημονικώτερον πάντων ἀναπτύξας τὰς θεωρίας τοῦ κοινωνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ. Τὸ βιβλίον αὐτοῦ (das Capital, Kritik der politischen Oeconomie), ἐν ᾧ συνεκεφαλαιώθη ἅπασα σχεδὸν ἡ νεωτέρα κοινωνιστικὴ διδασκαλία, ὑπῆρξεν ἡ ἀκένωτος πηγή, ἀφ' ἧς ἀντλοῦσι μέχρι τῆς σήμερον τὰ κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἐπιχειρήματα οἱ προεξάρχοντες τῆς αἱρέσεως ταύτης. Ἐκ τῶν πρωτευόντων μελῶν τῆς Διεθνοῦς ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Ρώσσοῦ Ba-

cunine εἰς τῶν διοργανωτῶν τοῦ ἔρυθροῦ τούτου ἰησουϊτισμοῦ. Ἐν νεαράῳ ἔτι ἡλικίᾳ διεκρίθη ὡς ὑψηγῆτης τοῦ ἐν Βόννη πανεπιστημίου, προυτίμησεν ἐν τούτοις τῆς ἀκαδημαϊκῆς διδασκαλίας ν' ἀφιέρωσιν τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν κοινωνιστικῶν δογμάτων, εἰς ἣν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε, χάρις εἰς τὴν αὐστηρὰν κριτικὴν καὶ τὴν ἀναλυτικὴν δύναμιν τῶν ἐπιχειρημάτων. Ἰδεῶδες τοῦ κοινωνιστικοῦ αὐτοῦ συστήματος ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ κεφαλαίου, οὗ ἀποκτείνει ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον τελοῦνται τὰ ὄργια ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἰστορίᾳ. Τὸ κεφάλαιον μέχρι τῆς σήμερον, ἔνεκα τῆς ἀποκλειστικῆς ὑπεροχῆς ἐπὶ τῆς ἐργασίας, ἐξασκεῖ δυναστικὴν ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν. Τοῦτο καὶ μόνον ἐξελίσσεται ἐλευθέρως, κωλύον τὸν ἐργάτην νὰ καταστῇ ἐλευθέρως ἐργαζομένη χεὶρ· οἱ δοῦλοι τῆς ἀρχαιότητος, οἱ δουλοπάροικοι τοῦ μεσαίωνος κατ' οὐδὲν ἢ κατὰ τύπους μόνον διαφέρουσι τῶν σημερινῶν ἐπὶ μισθῶ ἐργατῶν, κατ' οὐσίαν δὲ καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι εἶνε ὄργανα ἀπολύτου ἐκμεταλλεύσεως τῆς προσωπικῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ κεφαλαίου. Ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ γενέσει τὸ κεφάλαιον σημαίνει τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τῶν ἀμέσων παραγόντων, τουτέστι τὴν διάλυσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας ἐρειδομένης ἰδιωτικῆς κτήσεως. Δὲν ἐδημιουργήθη τοῦτο ἐν τῇ πρωτογόνῳ κοινωνίᾳ ὑπὸ τῆς ἀποταμιεύσεως, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ πλεῖστοι τῶν οἰκονομολόγων. Βουλόμενός τις νὰ καταστῇ κεφαλαιοῦχος, ἀγοράζει μηχανάς, ἐργαλεῖα, πρώτας ὕλας, ἐργασίαν, ἥτις κατὰ τὸν Μάρξ εἶνε ἡ πρώτη ἀφετηρία καὶ δύναμις πάσης ἀξίας. Ὁ ἐργάτης εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις μεταμορφοῖ ταῦτα διὰ τῶν πόνων αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰδρώτος, ὁ δὲ ἐπιχειρηματίας ἐκποιεῖ εἰς ἀνωτέραν τῆς πραγματικῆς τιμὴν. Ἐντεῦθεν ἡ

γένεσις τοῦ κεφαλαίου τῇ συνδρομῇ τοῦ ἐργάτου, ὅστις, καί-
περ ὢν ἀποκλειστικός παραγωγός, οὐδὲν ὠφελεῖται.

Ὁ ἐργάτης δὲν ἀμείβεται ἄρα ἀναλόγως τῆς καταβαλλο-
μένης παραγωγῆς. Ἐργάζεται ὑπὲρ τὰς ἀνάγκας τῆς συντη-
ρήσεως αὐτοῦ, τὸ δ' ὑπολειπόμενον ὠφελεῖται ὁ ἐπιχειρημα-
τίας, ὁ κεφαλαιούχος, ὁ ἐργοδότης. Ἐντεῦθεν συμπεραίνε-
ται, ὅτι καθίσταται δούλος, ἐργαζόμενος ὑπὲρ ἄλλου προσώ-
που, πραγματικοῦ κυρίου. Ἡρκει πέντε ἢ ἕξ ὥρων ἐργασία,
κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Μάρξ, πρὸς συντήρησιν μιᾶς
οἰκογενείας, τὸ δ' ὑπολειπόμενον ἐκ τῆς ἀμοιβῆς, τοῦ μισθοῦ,
θα ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἀνετώτερον βίον, πρὸς ἀπόλαυσιν.
Τοῦτο καλεῖται *ἀναγκαία* ἐργασία, ἣν καὶ μόνην ἐπωφελεῖ-
ται σήμερον ὁ ἐργάτης, τοῦ λοιποῦ αὐτῆς μέρους ἀφαιρουμέ-
νου ὑπὸ τοῦ κεφαλαιούχου. Ἡ ἀξία πράγματός τινος ἐξαρ-
τᾶται ἐκ τῆς ἀναγκαίας πρὸς παραγωγὴν ἐργασίας. Τοῦτο
ὑποστηρίζει ὁ Μάρξ διὰ μακρῶν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐ-
τοῦ, καταδεικνύων, ὅτι ὁ πραγματικός ἐκμεταλλευτής τῆς
ἐργασίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶνε ὁ κεφαλαιούχος, ὁ μόνος
αὐτοῦ ὑπὸ πᾶσαν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν μορφήν δεσπό-
της. Οὕτω μεταξὺ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου κρατεῖ διηνεκῆς
ἀνταγωνισμός, καθ' ὃν ἐπικρατεῖ ἢ μείζων, ἢ συγκεντρωθεῖσα
δύναμις, ἢ τοῦ κεφαλαίου, ὑποδουλοῦσα τὴν ἐργασίαν, περιο-
ρίζουσα δὲ τὴν ἰδιοκτησίαν εἰς χεῖρας ὀλιγίστων προσώπων.
Ἐν τῇ περαιτέρῳ ἐξελιξεί τῆς κοινωνίας, ἥτις εἶνε καὶ τοῦ
κεφαλαίου, ἡ ἰδιοκτησία περιορίζεται ὀσημέραι. Καθ' ὅσον δὲ
ὁ κεφαλαιούχος, διὰ τῆς δεξιᾶς χρήσεως τῶν μέσων, ἅτινα
διαθέτει, μηχανῶν, πρώτων ὑλῶν κτλ. πολλαπλασιάζει τὰ
προϊόντα, καθίσταται πλουσιώτερος, δεσποτικώτερος ἄρα,
τοῦ ἐργάτου μηδὲν ὠφελουμένου ἐκ τῆς παραγωγῆς ταύτης;
τοῦναντίον μάλιστα ἐλαττουμένου τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ, ἔνεκα

τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν χειρῶν διὰ τῶν μηχανῶν. Ἐντεῦθεν αὐξήσις τῆς ἀθλιότητος, τῆς καταθλίψεως, τῆς δουλείας, τῆς διαφθορᾶς, τῆς ὑπὸ τῶν πλουσίων ἐκμεταλλεύσεως τῶν πενήτων, τῶν ἐργατῶν, μεταβαλλομένων εἰς θῆτας.

Ἄλλ' ἡ ὑπερτάτη στιγμή τοῦ κράτους τῆς ιδιοκτησίας καὶ τοῦ κεφαλαίου ἐγγίζει. Οἱ ἄρπαγες ὀφείλουσι νὰ στερηθῶσιν αὐτῆς καὶ πάλιν. Μέχρι τοῦδε διεξήχθη ὁ ἀγὼν ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅπως ἀφαιρεθῆ ἡ ιδιοκτησία ἀπὸ τῶν δικαίων αὐτῆς κατόχων, τῶν ἐργατῶν· τοῦτο ἐγένετο λίαν δυσχερῶς καὶ ἐπιπόνως. Ἄλλ' ἤδη ἡ ἐνέργεια εἶνε εὐχερῆς. Ὀλίγοι ἄρπαγες ἀφήρεσαν τὸ πρῶτον τὴν ιδιοκτησίαν τοῦ πολλοῦ πλήθους, ἤδη δὲ ἀποστολὴν ἔχει τοῦτο ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ιδιοκτησίαν τῶν ὀλίγων ἀρπάγων. Τοῦτο δύναται νὰ τελεσθῆ ἄνευ κόπου.

Τοιαύτη ἡ ἱστορία τοῦ κεφαλαίου, οἱ θρίαμβοι αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τὰ ὄργια ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν ἣ ἐξασκεῖ δεσποτικωτέραν αὐθεντίαν ὑπὲρ πάντα μέχρι τοῦδε δεσπότην τῆς ἱστορίας. Ἡ καταστροφὴ λοιπὸν αὐτοῦ, ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξουδετέρωσις, ἵνα μὴ δυνηθῆ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ παρακωλύῃ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὀφείλει νὰ εἶνε τὸ ἀντικείμενον τῆς κοινωνίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἧς ἀποστολὴ εἶνε ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν δύο πολεμίων στοιχείων τῆς οἰκονομικῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως, τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας. Ἄλλ' ἀφοῦ τὸ κεφάλαιον ἀρνεῖται νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς ἐργασίας, αὕτη ὀφείλει ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην, ἔστω καὶ διὰ βιαίων μέσων. Ὅτι ἐμμέσως, ὑπούλως ἔπραττε μέχρι τοῦδε τὸ κεφάλαιον, τοῦτο ἀμέσως, διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὀφείλει νὰ πράξῃ ἤδη ἡ ἐργασία.

Ἐντεῦθεν ἡ περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος εὐρωπαϊκὴ δρᾶσις

του ἄνδρος τούτου, ιδρυτοῦ τῆς πολυθρυλήτου διεθνοῦς ἐταιρείας τῶν ἐργατῶν, ἐν ἣ εἶχε προσεταιρισθῆ πάντα τὰ ἀνατρεπτικὰ στοιχεῖα τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Κατὰ τὸ πρόγραμμα αὐτῆς, συνταχθὲν ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Μάρξ, ὄφειλον οἱ ἐργάται, ἀντὶ τῆς ἀπομονώσεως, εἰς ἣν τίθησιν αὐτοὺς μέχρι τοῦδε ὁ παγκόσμιος ἀνταγωνισμὸς πρὸς ὄφελος τῶν κεφαλαιούχων, νὰ προβῶσιν εἰς ἐπαναστατικὴν κατὰ τοῦ καθεστῶτος συνεργασίαν. Ἐκ τῆς ἀναπτύξεως, λέγει, τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἐνισχύεται μὲν τὰ μάλιστα τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ διαχειριζομένη αὐτὸ τρίτη τάξις, πίπτει δὲ καὶ καταστρέφεται ἔτι μᾶλλον ὁ ἐργατικὸς κόσμος. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐρεύνη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὗτος καὶ μόνος ἐκπροσωπεῖ τὸ δίκαιον, οὗτος ἔστιν ὁ παράγων, οὗτος ἄρα καὶ μόνος ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐπανάστασιν, τὴν προωρισμένην νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰ δεινὰ τῆς κοινωνίας, δηλαδὴ τῶν ταλαιπωρουμένων ἐργατικῶν ομάδων. Πᾶσαι αἱ ἄλλαι τάξεις εἶνε ἀντιδραστικαί, ἄτε συμπράττουσαι μετὰ τῶν κεφαλαιούχων. Τούναντίον δὲ ὁ μικροβιομήχανος, ὁ μικρέμπορος, ὁ χειρῶναξ, ὁ χωρικός, εἶνε σύμμαχοι τῶν ἐργατῶν, πολεμοῦντες μετ' αὐτῶν τὴν μέσην τάξιν, ὅπως ἐξασφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς καὶ ἀνατρέψωσι τὴν μέχρι τοῦδε ἐξελισσομένην πορείαν τῆς ἱστορίας.

Ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ ταύτῃ ἐργασίᾳ κεῖται, κατὰ τὸν Μάρξ, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ κοινωνικὴ σωτηρία.

Δὲν τολμῶ ν' ἀποφανθῶ, ἂν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὁ ὀρκισθεὶς τὴν καταστροφὴν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ προτείνῃ ἄλλο τι τελειότερον, σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν, τὴν λογικὴν καὶ τὴν ἱστορικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν, εἶνε μάταιος φιλόδοξος, ἢ περιεσκεμμένος δημαγωγός, Ἡρόστρατος ἢ Κατιλίνας. Οἱ ἐκ τοῦ πλησίον γνωρίσαντες αὐτόν, οἱ συνεργασθέντες, ὁμολογοῦσιν, ὅτι ὁ Κάρολος Μάρξ

εἶνε πεπρoικισμένος μὲν διὰ πολλῆς εὐφυΐας καὶ κρίσεως, ἀλλὰ στερεῖται καρδίας. Ζῶν ἄνετον, λουκούλλειον σχεδὸν βίον ἐν Λονδίῳ, ὅπου ἐπὶ μακρὸν χρόνον διατέλει, προγεγραμμένος ἀπὸ τῆς πατρίδος, ἠδύνατο νὰ συντάσῃ ἐπαναστατικὰ πρὸς τοὺς ἐργάτας προγράμματα, σπείρων τὴν διχόνοιαν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὑποδαυλίζων τὰ πάθη, ρίπτων ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἐπιστημονικὴν εὐφυΐαν, διαλεκτικὴν δεινότητα κατέστησεν ὄργανα φιλοδοξίας, προκηρύττων τὴν ἐπανάστασιν, τὴν καταστροφὴν, ὡς τοὺς μόνους ὁρους τῆς λύσεως τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ ἐπιστημονικὴ δύναμις, ἐκπεφρασμένη διὰ τῶν σκοτεινῶν φράσεων τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐγγέλου, ἔνεκα τῆς δυσχερείας περὶ τὴν κατανόησιν, ἀνὰ τὰ εὐρύτερα στρώματα τῆς κοινωνίας, ἠκιστα ἦτο προωρισμένη νὰ ἐπιδράσῃ πρὸς τὸν σχηματισμὸν πολιτικῆς μερίδος, ἀναγνωρίζουσης αὐτὸν ἀρχηγὸν καὶ σημαιοφόρον, ὁ δὲ Κάρολος Μάρξ, ὡς τόσο ἄλλοι θεωρητικοί, ἤθελε μείνῃ μὲ τὴν δόξαν τοῦ κοινωνικοῦ ἀποστόλου, μάτην διδάσκοντος καὶ ἐπιφωνοῦντος εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων, εἰ μὴ ἕτερος ἀνὴρ, κατώτερος μὲν αὐτοῦ περὶ τὴν γνῶσιν τῶν οικονομικῶν προβλημάτων, ἀλλ' ὑπέρτερος κατὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνεργείας, δὲν μετεβίβαζε τὴν συζήτησιν τῶν οικονομικῶν ζητημάτων, ὅπως ὑπὸ τοῦ Μάρξ ἀνελύθησαν, ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς καθ' ἡμέραν πολιτικῆς. Ἀπὸ τοῦ Φερδινάνδου Lassalle χρονολογεῖται ἡ ἐνέργεια τῆς νέας πολιτικῆς μερίδος τῶν κοινωνιστῶν ἐν Γερμανίᾳ. Ἐν αὐτῷ ἄρα ζητητέον τὸν ἀληθέστερον τύπον καὶ τὴν ἐναργεστέραν ἔκφρασιν τοῦ κοινωνιστικοῦ δημαγωγοῦ, οἷος ἐν βραχεῖ πολιτικῆς δράσεως διαστήματι ἐπρωταγωνίστησεν ἐν Γερμανίᾳ.

Ὁ Φερδινάνδος Lassalle εἶνε μία τῶν μᾶλλον παραδόξων

καὶ ἐκτάκτων φυσιογνωμιῶν τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἰουδαῖος τὴν καταγωγὴν, προωρισμένος εἰς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, κατώρθωσε κρυφίως, ὑπὸ τῆς μητρὸς ὑποστηριζόμενος, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ἔνθα διεκρίθη ἐπὶ πρωϊμότητι πνεύματι, καταθέλλξας πάντας τοὺς γνωρίμους, μεταξύ δ' ἄλλων καὶ τὸν πολὺν Ἀλέξανδρον τὸν Οὐμβόλδον. Ὁ Ἐρρίκος Χάινε ἀπεθαύμαζεν αὐτόν, ἀποκαλῶν τὸν Μεσσίαν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Lassalle ἦτο φιλοσοφικὸν σύγγραμμα, ἐν ἔτει 1858 δημοσιευθὲν περὶ τοῦ ἐξ Ἐφέσου φιλοσόφου Ἡρακλείτου τοῦ Σκοτεινοῦ (1), μελέτη μεγάλως ἐκτιμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς Γερμανίας· βραδύτερον δέ, ἐν ἔτει 1861, ἕτερον φιλοσοφικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἀποπειρᾶται τὴν συμφιλίωσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ μετὰ τοῦ θετικοῦ δικαίου (2), ὃ περ παρὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ πολυμαθειαν, μεθ' ὧν εἶνε γεγραμμένον, δὲν ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν.

Αἰφνιδίως καταλείπει τὴν ἡρεμον γαλήνην τῶν φιλοσοφικῶν μελετῶν, ὅπως μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐμπαθοῦς στραφῆ πρὸς τὸ τότε ἀρξάμενον ν' ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηναῖς ἐν Γερμανίᾳ κοινωνικὸν τῶν ἐργατῶν ζήτημα. Ἐφερεν ἐν ἑαυτῷ, ὡς αὐταρέσκως ἰσχυρίζετο, πᾶσαν τὴν σοφίαν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Τίς ἡ ἀφορμὴ τοῦ προσηλυτισμοῦ τοῦ νέου τούτου Ἀποστόλου τοῦ κοινωτισμοῦ; ἡ ἀνατροφή, ἡ συμπεριφορὰ, αἱ ροπαὶ τοῦ ἀνδρὸς ἠκιστα συνεφώνουν πρὸς τὴν ἀποστολὴν ἀρχηγοῦ τῆς τετάρτης τάξεως· δὲν ἦτο σκοτεινὸς ἀνὴρ, ἀδυνατῶν ν' ἀνέλθῃ ἄλλως ἐν τῇ πολιτείᾳ ἢ διὰ μόνης τῆς δημαγωγίας· πνευματικὴ εὐφυΐα καὶ

(1) Die Philosophie Herakleitos des dunkeln von Ephesos (1858).

(2) Das System der erworbenen Rechte (1861).

χρηματικά μέσα, ἅτινα διέθετε, ταχέως ἠδύναντο ν' ἀναδειξωσιν αὐτόν.

Ὁ εἰς τὴν κοινωνιστικὴν δημοκρατίαν προσηλυτισμὸς αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προήρχετο οὐχὶ ἀπὸ ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως, ἀλλ' ἀπὸ ματαιοδοξίας, ὅπως καταστῆ κεφαλὴ κοινωνικῆς μερίδος· ἦτο ὁ Ροβεσπιέρρος τοῦ κοινωνισμοῦ, ἀρχηγὸς τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἥρως τῶν χυδαιστάτων συνθηροίσεων μὲ κομψὸν εὐπατρίδου ἐπενδύτην. Ὁ ἠθικὸς αὐτοῦ βίος ἦτο ἀμφίβολος· αἱ μετὰ τῆς κομῆσεως Hatzfeld σχέσεις, τὰ ἐπεισόδια καὶ αἱ δίκαι, μεθ' ὧν συνεδέθη ἡ σχέσις αὕτη, προυξένησαν ἀηδίαν ἐν Γερμανίᾳ· ἦτο κατὰ τὸν νομ Treitschke (1) τὸ ἀκαθαρτότατον πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, ἀνὴρ οὐδέποτε κατορθώσας νὰ ἐρυθριάσῃ. Ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ κοινωνισμοῦ, ἤρξατο μετ' ἀκαταδάμαστου δυνάμεως, μετ' ἀπαραμίλλου εὐφυίας σπειρῶν τὴν διαίρεσιν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων, σαγηνεύων μυριάδας ἐργατῶν, ὧν ἦτο ὁ προφήτης καὶ ὁ ἀπόστολος. Ἐπετέθη μετ' ἐμπαθείας κατὰ τοῦ γνωστοῦ οἰκονομολόγου Schulze Delitzsch (2), τοῦ εὐγενοῦς ἰδρυτοῦ καὶ ὀργανωτοῦ τῶν ἐπὶ τῆς αὐτοβοήθειας στηριζομένων τραπεζῶν τοῦ λαοῦ καὶ συνέθηκεν ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις χάριν τῆς προαγωγῆς τῶν συμφερόντων τῆς τάξεως τῶν ἐργατῶν λόγους καὶ προγράμματα, ἐν οἷς περιλαμβάνεται ἅπασα αὐτοῦ ἡ κοινωνιστικὴ διδασκαλία καὶ ἐν οἷς ἐπιζητεῖ ἐκτὸς ἄλλων τὴν κατάργησιν τῶν ἀμέσων φόρων καὶ τὴν αὐξήσιν τῶν ἐπὶ τῆς κληρονομίας. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἐνεκα ἐρωτικῶν σχέσεων καὶ μετὰ ταῦτα ρήξεως καὶ προσβολῆς

(1) Der Socialismus und seine Gönner (1874).

(2) Herr Bastiat - Schultze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder Capital und Arbeit (1864).

κατὰ γυναικὸς οὐχὶ ὑπερτέρας αὐτοῦ κατὰ τὴν ἠθικότητα, προσκλήθη εἰς μονομαχίαν ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα συζύγου αὐτῆς, τοῦ Ρωμόνου Ρακοβίτσα, ὑφ' οὗ καὶ ἐφονεύθη ἐν μονομαχίᾳ παρὰ τὴν Γενεύην.

Τὰ πάντα ρεῖ τοῦ Ἡρακλείτου, οὐ ἡ μελέτη ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἀντικείμενον τοῦ πνεύματος τοῦ Lassalle, ἡ αἰωνία μεταβολὴ τῶν ὄντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τοιαύτη ἡ ἰδέα, ἡ διήκουσά δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ κοινωνιστικοῦ συστήματος. Οὐδὲν ὑφίσταται σταθερὸν καὶ ἀσφαλὲς ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος· ἅπαντα φέρουσι τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἱστορικῆς μεταβολῆς, δυνάμενα νὰ τροποποιηθῶσι κατὰ βούλησιν τῆς κοινωνίας. Οἱ μεγάλοι θεσμοὶ αὐτῆς εἶνε ἱστορικαί, οὐχὶ λογικαὶ κατηγορίαι, δυνάμεναι νὰ μεταβληθῶσι κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀρχούσας ἰδέας. Ἡ κριτικὴ αὕτη παντὸς θεσμοῦ ἀποψις, ἄγουσα μοιραίως εἰς τὴν ἄρνησιν, οὐδὲν ἀναγνωρίζουσα ὡς ἀπολύτως ὑφιστάμενον αἰώνιον, ἀλλὰ τὰ πάντα καθιστᾶσα παίγνια τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἡμέρας, ἀνοίγει τὴν θύραν εἰς τὴν αἰωνίαν μεταβολὴν παντὸς κοινωνικοῦ θεσμοῦ, εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐλαχίστη ἐν τούτοις μελέτη τοῦ βίου, καὶ ἡ ἀτελεστάτη ἔρευνα περὶ τοῦ ἀνθρώπου, μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ἠθικὸς ἡμῶν κόσμος δὲν εἶνε αὐθαίρετον παίγνιον τυχαίων τινῶν περιστάσεων, ὅτι ὑπάρχουσιν αἰώνιοι νόμοι, διέποντες τὴν ἱστορικὴν ἡμῶν ἀνάπτυξιν, ὧν ἡ παραβίασις δὲν τελεῖται ἀποινεῖ. Αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι, αἱ ἀπορρέουσαι ἀπὸ τῆς ἐνδοτάτης ἡμῶν φύσεως εἶνε ἀπόλυτοι, μόνον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὑπόστασιν ἀλλοιοῦνται, κατ' ἀναλογίαν τῆς καθ' ὅλου προόδου, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν διατελοῦσιν ἀείποτε αἱ αὐταί, ἀμετάβλητοι ἐν τῇ αἰωνίᾳ μεταβολῇ τῶν ὄντων.

Ὁ γάμος, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ εἰς τάξεις διαίρεσις καὶ διορ-

γάνωσις τῆς κοινωνίας δὲν εἶνε αὐθαίρετα δημιουργήματα ἱστορικῆς ἐποχῆς, ἀτελοῦς καταστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ κοινωνισμός, ζητῶν νὰ καθυποβάλη αὐτὰ εἰς κριτικὴν βάσανον καὶ ἐξαγάγῃ ἀρνητικὰ συμπεράσματα· εἶνε θεσμοί, ὧν ἄνευ δὲν δύναται νὰ ζήσῃ, τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἐπιτελοῦσα ἢ ἀνθρωπότης. Κατ' οὐσίαν οἱ ἠθικοὶ οὗτοι ὅροι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, αἱ λογικαὶ αὐταὶ κατηγορίαι, εἶνε καὶ ὀφείλουσι νὰ διατελῶσιν ἀναλλοίωτοι, μόνον δὲ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν δύνανται νὰ ὑφίστανται ἐλαφρὰς ἀλλοιώσεις, αἵτινες ἐν τούτοις οὐδέποτε παραβλάπτουσι τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν.

Οὐδεμία πεπολιτισμένη κοινωνία ἀπέκρουσε τὴν ἰδιοκτησίαν ὡς ἓνα τῶν ὄρων τῆς κοινωνικῆς προόδου· σπάνια φαινόμενα, ἅτινα ἀρέσκεται νὰ ἐπικαλῆται ὁ κοινωνισμός, εἶνε ἔκτακτα φαινόμενα παρὰ λαοῖς βαρβάροις, οὐδέποτε ἀνελθοῦσιν εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα πολιτισμοῦ, τερατώδεις ἐκφάνσεις ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐξαιρέσεις οὐδέποτε δυνάμεναι νὰ διεκδικήσωσι τὴν τιμὴν, ὅπως ἀποτελέσωσι κανόνα· ἢ μονογαμία εἶνε ἢ ἐκφράζουσα τὸ ὑπέρτατον ἰδεῶδες τοῦ φίλτρου, τοῦ ἔρωτος ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἢ κρατύνουσα τὴν ιδέαν τῆς οἰκογενείας, ἢ συμβάλλουσα εἰς τὸν ἠθικὸν βίον τῆς κοινωνίας. Λαοί, παρ' οἷς ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογενείας οὐδέποτε ἐξετιμήθη, διετέλεσαν αἰείποτε ἐν ταπεινῇ πολιτισμοῦ βαθμίδι, ταχέως τοῦ συνδέοντος αὐτοὺς δεσμοῦ διαλυθέντος καὶ καταστραφέντος. Ὁ ἐλεύθερος ἔρως, ὃν ὄνειροπολεῖ ἐν τοῖς φανταστικοῖς αὐτοῦ λήροις ὁ κοινωνισμός, εἶνέ τι χεῖρον τῆς πολυγαμίας τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ἢ κατὰ πτωσις τοῦ ἡμίσεος ἀνθρωπίνου γένους, καθισταμένου ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ ὀργάνου τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἐτέρου ἰσχυροῦ ἡμίσεος. Ἄγνοῶ, ἂν καθ' ὅλην τὴν μέχρι τοῦδε ἱστορικὴν πε-

ρίοδον τῆς ἀνθρωπότητος ἀνυψώθη εἰς ἠθικὸν δόγμα βδελυ-
ρωτέρα ἰδέα τῆς τοῦ λεγομένου τούτου ἐλευθέρου ἔρωτος.
Οὐδέποτε ὁ ὕλισμός κατήγαγεν ἀδοξώτερον θρίαμβον· ἀρνη-
θεὶς τὴν πνευματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀνακηρύξας αὐτὸν
αἰσθητικὸν ὄν, ἐνστικτὰ μόνον ἔχοντα νὰ ἐκτελέσῃ, οὐχὶ δὲ
ἀνωτέρας ἰδέας, κατεβίβασε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπὶ τοῦ ἠθι-
κοῦ ἐκείνου σημείου, ἐφ' οὗ συναντῶμεν αὐτὸ ἐν τῇ πρώτῃ
στιγμῇ τῆς ἱστορικῆς ἐμφανείας. Ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ὁ
ἔρως δὲν εἶνε ἡ σεμνὴ Ἐστιάς, ἡ κρατοῦσα τὸ ἄσβεστον πῦρ
τοῦ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ, τῆς κοινωνικῆς ἠθικότητος, ἀλλ' ἡ
ιερόδουλος τῆς Φρυγίας, ἡ ἀσελγὴς Ἀστάρτη τῆς Ἀνατο-
λῆς, προσφέρουσα τὴν παρειὰν εἰς τὸν πρῶτον προσελθόντα.
Δὲν ἦτο βεβαίως νήφουσα διάνοια, μελετήσασα τὸν ἀνθρώπον
ἐν τοῖς νόμοις τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ἡ φαν-
τασθεῖσα τὴν ἀσεβῆ ταύτην ἀρχὴν τοῦ ἐλευθέρου ἔρωτος, ἦτο
παραληροῦσα φαντασία, ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ τῶν ὀργίων χα-
μαιτυπείου καὶ ἐκβαλοῦσα τὴν ἀπαίσιον ὠρυγὴν ἐν στιγμαῖς
ὑπερτάτης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς σκοτοδίνης.

Ἡ κοινωνία δὲν δημιουργεῖται ἀὐθαιρέτως, τῇ βοθηεῖα
τυχαίων κανόνων καὶ ἀξιωμαίων. Ὑπάρχει ἀνωτέρα ἀρχή,
διέπουσα τὸν ἠθικὸν κόσμον· ἡ δὲ κριτικὴ ὀφείλει ν' ἀναγνω-
ρίσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἐξαγωγῇ τῶν συμπερασμάτων, ἄλλως ὑπο-
πίπτει εἰς πλάνην, ἣτις δὲν δύναται ἢ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν εἰς
τὰ τολμηρότατα καὶ ἐπισφαλέστατα δόγματα.

Μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων — μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως
τοῦ 1848 — τῆς ἱστορίας ὁ ἱστὸς ὑφαίνετο μονομερῶς, ἀπο-
κλειστικῶς μόνον ἐκ μιᾶς τάξεως τῆς κοινωνίας — ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον τῆς εὐαριθμοτέρας. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία, κατὰ τὸν
Lassalle, εἶνε ἱστορία μιᾶς μόνον τάξεως. Ἦσαν οἱ ἱερεῖς, οἱ
εὐγενεῖς, μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789 ἡ τρίτη τάξις,

οί εκπροσωποῦντες τὴν ἱστορίαν παράγοντες. Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ 1848 ἄρχεται ἐπιφαινομένη ἐπὶ τοῦ θεάτρου τοῦ κόσμου ἑτέρα τάξις ἰσχυροτέρα, πολυαριθμοτέρα, δικαιοτέρας ἔχουσα ἀξιώσεις. Εἶνε ἡ τετάρτη τάξις, ἡ τῶν ἐργατῶν, ἡ δικαιουμένη ἤδη νὰ διευθύνῃ τὸ ἄρμα τῆς ἱστορίας. Ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις, ἧς τὰ προανακρούσματα ἠκούσθησαν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἐπανάστασι τοῦ 1848, ἀπαιτεῖ νέον στοιχεῖον· τοῦτο δὲ τὸ στοιχεῖον εἶνε ἡ τετάρτη τάξις, ὁ τέως Παρίας τῆς ἱστορίας, ἀνακράζων μετὰ τοῦ Φερδινάνδου Lassalle, τοῦ Μεσσίου αὐτῆς, τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο *l'état c'est moi* Δουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου.

Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἡ ἀνθρωπότης διῆλθε διὰ δύο ἱστορικῶν περιόδων, ὧν ἡ μὲν πρώτη θεμελιώδη ἀρχὴν εἶχε τὴν τῆς εὐγενείας, δηλαδὴ τῆς ἐγγυῆς κτήσεως, ἡ δὲ δευτέρα, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως καὶ ἔχουσα ὡς ἀρχὴν τὴν *μεγάλην ἀστικὴν κτῆσιν*, τουτέστι τὸ κεφάλαιον, διαπνέει πάντας τοὺς κοινωνικοὺς θεσμούς, καθίστησι δ' αὐτὸ ἀποκλειστικὸν συμμετόχον εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ δευτέρα αὕτη περίοδος παρῆλθεν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῆς φαινομένων.

Τῇ 24 Φεβρουαρίου 1848 ἐπεφάνη τὸ πρῶτον λυκαυγὲς νέας ἱστορικῆς περιόδου.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Γαλλίᾳ, καλέσασα εἰς τὴν κυβέρνησιν ἓνα ἐργάτην, ἐκδηλώσασα δὲ ὡς σκοπὸν τῆς πολιτείας τὴν βελτίωσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ προκηρύξασα τὴν πάνδημον ψηφοφορίαν, δι' ἧς ἕκαστος πολίτης λαμβάνει κυριαρχικὸν μέρος ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὀρίζων τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ τὴν βούλησιν.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1789 ἦτο ἔργον τῆς τρίτης τάξεως,

τῆς τῶν ἀστῶν (tiers état). Ἦδη ἡ τετάρτη τάξις, ἡ τέως ἀπόκληρος κοινωνικῶς, ἄρχεται τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς δράσεως, ἣτις εἶνε ἡ κατάργησις παντὸς προνομίου. Τὸ κράτος τῆς τάξεως ταύτης σημαίνει τὸ κράτος τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου γένους. Τὸ ζήτημα ἄρα αὐτῆς εἶνε πράγματι ζήτημα τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, ἡ ἐλευθερία εἶνε ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ κυριαρχία αὐτῆς κυριαρχία ἀπάντων. Τὸ κήρυγμα τοῦτο εἶνε κήρυγμα συνδιαλλαγῆς, οὐχὶ δὲ διαιρέσεως καὶ διασπάσεως.

Μᾶλλον διαφόρως κατανοεῖται ὁ ἠθικὸς σκοπὸς τῆς πολιτείας ὑπὸ τῆς τετάρτης τάξεως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν τρίτην. Κατ' αὐτὴν τὸ ἄτομον δικαιούται νὰ ἐξασκῇ ὅλως ἐλευθέρως τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις. Ἄλλ' ὑπὸ τὸ τοιοῦτο σύστημα, ἂν πάντες εἴμεθα ἐξίσου ἰσχυροί, ἱκανοί, ἀνεπτυγμένοι καὶ πλούσιοι, δύναται ἡ ἰδέα αὕτη νὰ θεωρηθῇ ἠθικὴ καὶ ἐπαρκής. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν συμβαίνει τοῦτο, ὁ ἰσχυρότερος, ὁ ἱκανώτερος, ὁ πλουσιώτερος ἐκμεταλλεύονται τὸν ἀσθενέστερον.

Τούναντίον ἡ ἠθικὴ ἰδέα τῆς τετάρτης τάξεως κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ διὰ τοῦ ἀτόμου ἐλευθέρᾳ ἐξασκήσει τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ἀλλ' ἐν τῇ κοινῇ συμπράξει καὶ ὀργανώσει. Σκοπὸς ἄρα τῆς πολιτείας δὲν εἶνε ἡ ἐξασφάλισις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἀτόμου, καθὰ φρονεῖ ἡ τρίτη τάξις, ἀλλ' ἡ διὰ τῆς κοινωνικῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς πολιτείας ἐπίτευξις ὑπὲρ τοῦ ἀτόμου τοιαύτης ὑπάρξεως, ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο μεμονωμένον.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνομοίων καὶ ἀνισοδυνάμων ἀτόμων ἀναπόφευκτον ἔξει ἀποτέλεσμα τὴν ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου καταστροφὴν τοῦ ἀσθενεστέρου. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκτρώπου τούτου φαινομένου ἐπικαλεῖται ὁ Lassalle, ὅπως ὁ κοινωνισμὸς ἐν γένει, τὴν παρέμβασιν τῆς πολιτείας. Πρὸς τοῦτο

δέ δύναται αὕτη καὶ δικαιούται νὰ μεταχειρισθῆ πάντα τὰ μέσα, θεμιτά τε καὶ ἀθέμιτα, τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον. Ἡ πολιτικὴ δὲν δύναται, οὐδὲ πρέπει νὰ διστάζῃ πρὸ οἰουδήποτε μέσου. Τὸ θέμα τοῦτο ἀνέπτυξεν ὁ ὑπὸ τε φιλοσοφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν ἀρτιώτατα κατηρτισμένος δημαγωγὸς ἐν τε τῷ δράματι αὐτοῦ, Franz von Sickingen καὶ ἐν πολλοῖς πρὸς τὸν ἐργατικὸν κόσμον Λόγοις. Ἡ δύναμις εἶνε τὸ πᾶν· ἐν δὲ τῇ ἐξελιξεί τῶν φαινομένων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου δύναμις εἶνε ἡ πολιτεία, παρ' ἧς καὶ μόνης ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος ν' ἀναμένῃ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. Μεταξὺ τῶν πρώτων δὲ μελημάτων αὐτῆς πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις τῆς οἰκονομικῆς τάξεως, ὥστε πάντες οἱ ἄνθρωποι ἴσης νὰ τυγχάνωσιν εὐημερίας.

Κατὰ τὸ ἐνεστῶς σύστημα τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, τοῦ μισθοῦ, λαμβάνεται ὑπ' ὄψει οὐχὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἰσότης, ἀλλ' ἡ σκληρὰ ἀρχή, καθ' ἣν ἡ ἀμοιβὴ αὕτη παρέχεται δυνάμει τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Τούτου δ' ἕνεκα ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐργάτης, πωλεῖ τὴν ἐργασίαν κατ' ἀνάγκην, οὐχὶ ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ συντήρησις ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσον προσφέρει ὁ ἐργοδότης, παρέχων τὸν ἐλάχιστον μισθόν, χρησιμεύοντα πρὸς θεραπείαν τῶν πρωτίστων χρειῶν. Ἐντεῦθεν ἡ δυστυχία καὶ αἱ στέρησις τῶν ἐργατικῶν τάξεων, τῶν κεφαλαιούχων μὴ ἐργαζομένων καὶ ἐν τούτοις ἀφθονώτατα κερδαινόντων. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξακολουθεῖ ἐξελισσομένη ὑπὸ τὸ σημερινὸν σύστημα τῆς βιομηχανίας, τῶν κερδῶν περιοριζομένων εἰς τοὺς μεγάλους κεφαλαιούχους, σωρεύοντας ἀμύθητα πλούτη, τῶν δὲ μικροβιομηχάνων καὶ τῶν ἐργατῶν μόλις ἀποζώντων, διατελούντων ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν κεφαλαιούχων.

Ὅπως ὁ Μάρξ, οὕτω καὶ ὁ Lassalle προτείνει ν' ἀντίστρα-

φῶσιν οἱ ὄροι οὗτοι τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, τῆς μέχρι τοῦδε κρατούσης. Πρέπει ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον νὰ συμφιλιωθῶσι καὶ νὰ ἐνεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶνε δυσχερές, εἰ μὴ ἀδύνατον, τῆς μὲν ἐργασίας μὴ δυναμένης, τοῦ δὲ κεφαλαίου ἀρνούμενου, καθίσταται ἀναγκαία ἡ παρέμβασις τῆς πολιτείας, μόνης δυναμένης νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν σύμπραξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν. Ἡ πολιτεία ἀποστολὴν ἔχει νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ διὰ τῶν ἐφικτῶν τρόπων· ἀναλαμβάνουσα δὲ τὴν διεύθυνσιν πάντων τῶν παραγόντων αὐτοῦ, καθήκον ἔχει πρωτίστως νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῶν συμφερόντων καὶ τῆς εὐημερίας τῶν κατ' ἐξοχὴν ἐκπροσωποῦντων αὐτὴν—τῶν ἐργατῶν, ἐξασφαλίζουσα αὐτοῖς κατὰ πρῶτον τὴν συντήρησιν.

Ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις συγκεφαλαιοῦται τὸ πρόγραμμα τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἡ ἀρχὴ τοῦ κοινωνισμοῦ. Σπανίως δημαγωγὸς ἐν οὕτωσὶ βραχεῖ χρονικῶ διαστήματι κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ ὀλόκληρον μερίδα, νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ τὰ ἔνστικτα, νὰ μαντεύσῃ καὶ νὰ διατυπώσῃ τοὺς ἀποκρύφους αὐτῆς πόθους, νὰ κηρυχθῇ ὑπέρτατος αὐτῆς προφήτης καὶ ἀπόστολος. Ὁ Φερδινάνδος Lassalle ἐκέκτητο πάντα ταῦτα τὰ προσόντα εἰς βαθμὸν ἐξοχον. Ἀπὸ τῆς 12 Ἀπριλίου τοῦ 1862, ὅποτε ἐξεφωνήθη ἐνώπιον σωματείου τινὸς ἐργατῶν ἐν Βερολίνῳ ὁ πρῶτος αὐτοῦ λόγος, μέχρι τῆς 31 Αὐγούστου τοῦ 1864, καθ' ἣν ἔπεσεν ἐν μονομαχίᾳ, ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀκατάπαυστος ἀγὼν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου τῆς νέας θρησκείας, τῆς μελλούσης ν' ἀνακαινίσῃ τὴν κοινωνίαν. Αἱ καταδιώξεις τῆς ἐξουσίας παρέχουσιν αὐτῷ νέας δυνάμεις, εὐκαιρίαν ἐπὶ τῇ ἀναπτύξει τῶν θεωριῶν αὐτοῦ πρὸ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων. Ἡ ἰδέα τῆς τετάρτης τάξεως λαμβάνει σάρκα καὶ ὑπό-

στασιν. Ἐν ἔτει 1863 προκηρύττει τὴν σύγκλησιν γενικοῦ γερμανικοῦ τῶν ἐργατῶν συνεδρίου πρὸς διάσκεψιν περὶ τῶν συμφερόντων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν. Κύριος σκοπὸς τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἦτο νὰ καταπολεμηθῆ ἢ ὑπὸ τῆς προοδευτικῆς μερίδος υἰοθετηθεῖσα, ὑφ' ἑνὸς δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων αὐτῆς μελῶν, τοῦ Schultze Delitsch, ἀναπτυχθεῖσα ἀρχὴν τῆς αὐτοβοηθείας τῶν ἐργατικῶν τάξεων διὰ τῶν τραπεζῶν τοῦ λαοῦ, αἱ πρὸςπραγμάτωσιν τῶν ὁποίων ἀπόπειραι εἶχον ἐπενέγκη ἀγλαοὺς καρπούς. Ὁ Lassalle προσβάλλει τὸν τρόπον τοῦτον τῆς βελτιώσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως διὰ τῆς φειδοῦς καὶ τῆς ἐγκρατείας, ἀξιῶν, ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τῆς οἰκονομίας τῶν ἐργατῶν, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ προσέλθῃ ἐπίκουρος ἢ πολιτεία, [καὶ τοῦτο δύναται νὰ κατορθωθῆ μόνον διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, δυνάμει τῆς ὁποίας ὁ ἐργάτης, λαμβάνων μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας, θέλει φροντίσῃ περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἰδίας τάξεως. Ὁ ἐλεύθερος συνεταιρισμὸς τῶν ἀτόμων οὐδὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ ἐπαρκῆς καὶ γενναῖον, ἐξασφαλίζον αὐτόν, ὀφείλει νὰ προσέλθῃ ἀρωγὸς ἢ πολιτεία, δυναμένη ὡς ἐκ τῶν μέσων αὐτῆς νὰ πράξῃ ὅ τι ἀδυνατεῖ ἢ μεμονωμένη συμβολὴ τοῦ ἐργάτου. Ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην τοῦ Lassalle προσῆλθεν ἡ ἐργατικὴ τάξις, συνελεύσεις δὲ καὶ σύλλογοι συνεκροτήθησαν πρὸς διάδοσιν τῶν ιδεῶν τούτων, ὁσημέραι ἰσχυρότεραι καθιστάμεναι. Ὑπὸ τοιοῦτους οἰωνοὺς, ἐν διαστήματι τριετίας, ἀνεπτύχθη εἰς καινῶνικὴν καὶ πολιτικὴν μερίδα ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν, ἐπιζητουῖσα νὰ δημιουργήσῃ νέαν ἀρχὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Ὁ Lassalle ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ἐν μέσῳ τοῦ τοσοῦτον δεξιῶς ὑπ' αὐτοῦ διεξαγομένου ἀγῶνος· ἀλλ' ἡ ιδέα δὲν ἀπέθανε. Μαθηταὶ ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη τοῦ διδασκάλου, διὰ

θαυμασίας ἐσωτερικῆς διοργανώσεως ἐνισχύσαντες τὴν μερίδα, καταστήσαντες αὐτὴν ἐπίφοβον καὶ ἐπικίνδυνον. Ἀλλὰ καὶ παρὰ ταῦτα ἡ ἐργατικὴ μερίς, στερουμένη ἰσχύος ἐν τῇ πολιτείᾳ, διὰ καταλλήλων μέσων πολεμουμένη, ἤθελεν ἀπολέσῃ πᾶσαν σημασίαν καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, εἰ μὴ παρίστατο αἰφνης ἐπίκουρος. Ἦτο ὁ Βίσμαρκ, ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Βορείου Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας, ὁ δὺς πολιτικὴν ζωὴν εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν, προκηρύξας τὴν ἄμεσον καθολικὴν ψηφοφορίαν, τὸ πρόγραμμα τοῦ Lassalle, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ βορείου γερμανικοῦ κοινοβουλίου· ἐζήτησε νὰ πολεμήσῃ τὴν τρίτην τάξιν, τοὺς φιλελευθέρους, ἐπισείων κατ' αὐτῶν τὸ φάσμα τῆς τετάρτης τάξεως, τῶν ἐργατῶν.

Τὸ πολιτικὸν μηχανήμα ἐθριάμβευσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα. . . ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ Μεφιστοφελῆς τῆς γερμανικῆς πολιτικῆς ἐν τῷ ἀγῶνι, ὃν διεξῆγε κατὰ τῆς κοινωνικῆς μερίδος, ἣν προήγαγεν εἰς πολιτικὴν ζωὴν, ἠδύνατο ν' ἀναμνησθῇ ἀρχαίας γερμανικῆς παροιμίας.

Ὁ σπείρων ἄνεμον θερίζει τρικυμίας! . . .

Ε΄.

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἐπήνεγκε τὸν θρίαμβον τῆς πολιτικῆς ἀντιδράσεως καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Τὸ φιλελεύθερον κόμμα, μάτην ἀγωνισθὲν νὰ ἐγκαταστήσῃ τὰ δόγματα αὐτοῦ καὶ τὰς θεωρίας, κατατροπωθὲν ὑπὸ τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ κόμματος, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ μείζονος πείσματος, μετὰ ζωηροτέρας εὐσταθείας τὴν πάλιν ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς πραγματικοῦ ἀντιπροσωπικοῦ πολιτεύματος, ἰδίᾳ